

POPULAȚIA FEMININĂ: MODERNIZARE ȘI ADAPTARE

LAUREANA URSE

***E**xistă o preocupare generalizată pentru problematica populației feminine, dar cu nuanțe în funcție de contextele geografice, istorice, economice și mai ales culturale. Spațiul românesc este un astfel de context.*

În prima parte a analizei de față, după ce se face o prezentare sumară prin date statistice a populației feminine din România, se precizează perspectiva de analiză. Se propun două perspective de analiză complementare: 1) perspectiva care transcende genul; 2) perspectiva particularizării, care admite existența unor particularități ale populației feminine, particularități care nu presupun ierarhizare, ci complementaritate secvențială între cele două genuri.

Odată precizate perspectivele de analiză, este evidențiată problematica modernizării și adaptării populației feminine din România, pe parcursul a trei perioade istorice (precomunism, comunism și post-comunism): caracteristici generale ale modernizării în fiecare dintre etape, coexistența modernității și a tradiționalismului, eșecuri și asimilări problematice ale modernității.

*Analiza se încheie cu o prezentare a mulțumirii/nemulțumirii populației feminine din România față de propria viață, în general și secvențial, așa cum a rezultat din *Diagnoza Calității vieții – 2006*.*

La nivel european și mondial există o generalizare a preocupărilor pentru problematica populației feminine, deși contextele geografice, istorice, economice și mai ales culturale sunt diferite de la o zonă la alta, de la o țară la alta.

Populația feminină este un subiect prezent frecvent în cercetarea sociologică, în primul rând pentru că **populația feminină** reprezintă circa jumătate din populația totală. În România, la 1 iulie 2004, populația feminină era de 11 101 722, respectiv 51,2% din totalul populației. Pe grupe de vârstă, structura populației feminine variază:

- până la 40 de ani ponderea populației feminine era sub 50%;
- între 40 și 44 de ani reprezintă 50% din totalul populației;
- după 44 de ani ponderea populației feminine depășește 50% și crește la fiecare grupă de vârstă, ajungând până la 66,8% din totalul populației, la grupa de vârstă „85 de ani și peste”.

Ponderea populației feminine este diferită în mediul urban față de mediul rural:

- pe total țară, populația feminină din mediul urban are o pondere mai mare, comparativ cu populația feminină din mediul rural (55,8% și, respectiv 44,2% în mediul rural);

- la grupa de vârstă 0–9 ani, populația feminină are o pondere mai mare în mediul rural (52–53%), comparativ cu mediul urban (47–48%);
- între 10 și 59 de ani, populația feminină are o pondere mai mare în mediul urban, cu un maximum între 40 și 49 de ani, respectiv circa 67% din totalul populației;
- peste 60 de ani, ponderea populației feminine din mediul rural este mai mare decât ponderea populației feminine din mediul urban.

PERSPECTIVE DE ANALIZĂ

Raportul dintre populația feminină și populația masculină este, de cele mai multe ori abordat într-o perspectivă conflictualistă, pornind de la fenomenul real al discriminării femeii în raportul cu bărbatul și de către acesta. Discriminarea populației feminine, în grade diferite, în funcție, mai ales, de spații culturale, este un fenomen real ce nu poate fi nici contestat nici ocolit; numai că abordările pot să fie pur și simplu constatative și analizate ca atare, sau pot să fie de tip feminist, curent care și el, la rândul lui, îmbracă mai multe forme. Feminismul are două idei fundamentale: 1) femeile au o poziție inferioară în societate și sunt exploatate de bărbați; 2) societatea face distincția între sfera privată și sfera publică, aceasta din urmă fiind considerată ca aparținând bărbaților, în timp ce sfera privată aparține femeilor.

Abordările feministe se diferențiază în ceea ce privește două mari probleme: a) cauzele inegalității dintre bărbați și femei; b) soluțiile propuse pentru reducerea acestei inegalități. Feminismul liberal consideră cauza inegalității dintre femei și bărbați ca fiind negarea irațională de către bărbați a drepturilor pe care le au femeile; feminismul radical consideră că sursa agresiunii femeii ține de psihologia masculină și, implicit, de limbajul masculin; pornind de la rolul limbajului în transmiterea de simboluri, feminismul de tip poststructuralist consideră că prin limbaj se impune patriarhatul.

Scopul feministelor liberale este dobândirea egalității între femei și bărbați, în toate domeniile, prin lupta pentru drepturi egale, cu accent pe lupta pentru acces egal la educație și acces egal la piața liberă a muncii, ceea ce duce la necesitatea reformării practicilor sociale și a instituțiilor existente în societate.

Feministele radicale propun strategii radicale, de la program împotriva bărbaților, până la separare, lesbianism, construirea unei culturi separate a femeilor.

Feministele de tip poststructuralist militează pentru transformarea limbajului.

Analiza pe care o propun nu poate ocoli existența fenomenului de discriminare, dar nu accentuează perspectiva conflictualistă dintre persoanele aparținând celor două genuri. Consider că este preferabilă analiza populației feminine din două perspective complementare:

a. **perspectiva care transcende genul** și care are în vedere autonomia individului, libertatea acestuia;

b. **perspectiva particularizării**, care are la bază admiterea existenței unor particularități ale populației feminine; particularitățile nu presupun ierarhizare, ci complementaritate între cele două genuri.

Consider că aceste considerații și modalități de analiză a populației feminine sunt cele mai potrivite contextului românesc sau occidental, în general. Analiza populației feminine din alte spații culturale poate avea alte accente, chiar dacă fenomenul este același, în mare; exemplul spațiului cultural musulman nu este nici el uniform, ceea ce mă determină să cred într-o astfel de diferențiere a analizei.

Cu aceste precizări de abordare și premise, analiza ce se va desfășura urmărește câteva probleme referitoare la populația feminină a României: modernizare și emancipare; mentalități și situații de fapt în prezent; starea de mulțumire/nemulțumire a populației feminine.

MODERNIZARE ȘI EMANCIPARE

a. Societatea românească a rămas dominată până la mijlocul secolului XX de structuri economice și sociale tradiționale și de mentalități tradiționale care au limitat procesul de emancipare a populației feminine. Din programul elitelor politice și culturale nu a lipsit ideea de emancipare a femeii dar, contrar altor puncte de vedere, nu consider că subiectul emancipării femeii era prezent în conștiința publică; avea loc doar un proces de modernizare a vieții femeii concomitent cu tendința generală de modernizare a societății, iar această modernizare s-a făcut simțită mai ales în straturile sociale superioare, prin:

- modernizarea habitatului casnic și a stilului de viață familial;
- modernizări ale stilului vestimentar, iar ideea de modă este conștientizată mai mult și se extinde;
- se extinde participarea școlară, concomitent cu o anumită diversificare a rețelei de învățământ.

În ciuda acestor direcții de modernizare pătrunse mai ales în straturile sociale superioare și, într-o oarecare măsură, în clasa de mijloc, viața populației feminine rămâne dominată de puternice elemente tradiționaliste; în mentalități, acestea se regăsesc în:

- locul secundar și subordonat al femeii în raport cu bărbatul, în familie și societate;
- educația în familie a copiilor este dominată de atitudini parentale de tipul rece-restrictiv sau, cel mult, cald-restrictiv, prin care se impune copiilor, mai ales fetelor, respectarea rigidă a unor norme, valori și comportamente;
- rolul fundamental al părinților în alegerea viitorului partener de viață, mai ales pentru fete;
- lipsa de independență economică a fetelor, în raport cu părinții și a femeilor căsătorite, în raport cu soțul;

– nivelul și tipul de dezvoltare economică a României nu a oferit populației feminine, ajunse la maturitate, alternativa angajării la un loc de muncă, decât într-o proporție foarte mică și numai în orașe; în straturile sociale superioare, acest fapt nici nu era acceptat, așa-încât, în ciuda unei anumite educații școlare și a unei anumite modernizări a stilurilor de viață, femeia rămâne soție, mamă și casnică.

b. Perioada comunistă a adus mari transformări în viața populației feminine: a avut loc o modernizare și o emancipare, în sensul în care se produsese în spațiul european occidental, dar și cu particularități specifice perioadei comuniste.

La nivelul transformărilor propriu-zise, este necesar să se facă distincția între ceea ce a promovat regimul comunist și fenomenele modernizatoare, care s-au produs fără controlul și acțiunea orientativă a autorităților și, în consecință, fără să atribuim acestora din urmă un rol sau un merit.

Schimbările fundamentale ale vieții populației feminine după instaurarea comunismului nu pot fi scoase din contextul proceselor și fenomenelor care au avut loc: transformarea agriculturii, industrializarea, urbanizarea, transformări culturale și transformări educaționale. Regimul comunist a acționat, în ceea ce privește populația feminină, pe trei direcții: 1) stimularea participării școlare, fără discriminare de gen; 2) stimularea participării feminine pe piața muncii; 3) promovarea explicită a femeilor în funcții de conducere și în activitatea politică.

Stimularea participării școlare, fără discriminare de gen s-a făcut prin: acțiuni pentru lichidarea analfabetismului, în egală măsură la femei și la bărbați; obligativitatea învățământului elementar și apoi a celui de 7(8) clase; extinderea rețelei de învățământ atât în mediul urban cât și în mediul rural; diversificarea ofertei de profiluri și tipuri de școli postgimnaziale; gratuitatea învățământului de toate gradele și oportunitățile pentru stimularea participării școlare (cămine, cantine, burse acoperitoare a cheltuielilor de cazare și masă).

Participarea școlară, fără discriminare de gen, a fost stimulată și de transformările de pe piața muncii, generate, la rândul lor de politica statului comunist în ceea ce privește agricultura și industrializarea. „Colectivizarea” agriculturii, dezvoltarea industriei și a domeniului construcțiilor a eliberat forța de muncă rurală, care s-a îndreptat spre orașe; alternativa urbană și industrială a devenit atrăgătoare prin asigurarea unui loc de muncă și a unui salariu care, până în anii '80, permitea un trai decent, în condițiile specifice societății comuniste, prin oferta de locuințe, prin durata și conținutul muncii, considerată mai ușoară comparativ cu munca în agricultură și prin condițiile de viață, în general. Din punct de vedere cronologic, bărbații au fost primii care s-au îndreptat spre marile centre urbane; al doilea val migrator spre orașe au fost fetele care s-au căsătorit cu bărbații plecați deja din aceleași sate; ulterior, migrația a cuprins, în egală măsură, populația masculină și populația feminină, pentru frecventarea de școli și pentru angajare la locurile de muncă existente în orașe.

Migrația la orașe a determinat schimbări de mentalități, transformarea stilurilor de viață și creșterea calității vieții; pentru populația feminină, migrația la orașe a adus, în plus, participarea crescută pe piața muncii și, în consecință, securitate și independență economică.

În procesul de transformare a mentalităților și de formare a unor noi stiluri de viață au intervenit **socializarea, influența socială, controlul social, difuziunea socială și contagiunea socială, imitația și învățarea socială**. S-au produs schimbări la nivelul comportamentelor, asociate rolului de persoană de sex feminin (de fată, femeie); prin școlarizare, prin urbanizare, prin angajare pe piața muncii, setul de roluri al populației feminine a devenit mai bogat și mai complex, comparativ cu setul de roluri proprii perioadei anterioare comunismului; prin „ieșirea” într-un spațiu social lărgit, mai complex (dincolo de familie, vecini, sat, cartier), persoanele de sex feminin au fost supuse acțiunii mai multor entități sociale (colegi de școală, colegi de serviciu ș.a.) care au generat modificări de opțiuni (este procesul de influență socială); concomitent, a scăzut controlul social (al familiei, al comunității) și, în consecință, conformarea la vechile norme, valori, atitudini și comportamente este mai slabă (deși nu a dispărut în totalitate, mai ales la prima generație urbanizată); populația feminină s-a angajat în relații interpersonale mai bogate și, în consecință, a asimilat informații, precum și opinii, atitudini și comportamente pe care le-a reprodus; procesele de contagiune socială și de imitație contribuie substanțial la schimbarea mentalităților și a stilurilor de viață a populației feminine. Femeile ies din spațiul privat (care le aparținea în exclusivitate și care le aparține în continuare, în mare măsură) în spațiul public (unde, totuși, bărbații continuă să domine); această situație a făcut ca viața femeilor să fie mai complexă și chiar mai dificilă din această cauză, mai ales că facilitățile necesare spațiului privat (mai ales serviciile) și veniturile nu s-au dezvoltat și nu au fost suficiente pentru ușurarea substanțială a muncii în gospodărie; la acestea se adaugă și rezistența opusă de persoanele de sex bărbătesc de a prelua unele sarcini din spațiul privat, în acest sens a fost doar un început limitat.

Se poate concluziona că perioada comunistă a reprezentat un moment de cotitură pentru populația feminină din România, în ceea ce privește modernizarea atitudinilor, a comportamentelor, a mentalităților, a vieții în general. Acest proces a avut loc în condiții specifice perioadei comuniste: un anumit formalism al promovării egalității între femei și bărbați, fără ca femeile să-și poată promova interesele lor colective; inițiativa în ceea ce le privește aparținea elitei politice, care iniția „măsuri” pentru promovarea egalității și pentru promovarea femeii; de fapt, perioada comunistă nu a stimulat niciun segment social să acționeze pentru interesele sale colective; „măsurile” și acțiunile au fost promovate în numele ideologiei comuniste.

Prin urmare, în viața reală, modernizarea și emanciparea femeilor în perioada comunistă nu poate fi contestată; este necesar însă să se sublinieze două

fenomene: 1) persistența unor mentalități, atitudini, norme, valori și comportamente tradiționale; 2) **asimilarea problematică a modernității** atât de către femei cât și de către bărbați. În ceea ce privește mentalitățile referitoare la femeie în familie și în afara ei, dar și în ceea ce privește mentalitățile femeilor privitoare la propria lor condiție și la raportul cu bărbații, există două perspective de abordare: femeia la locul de muncă și femeia în familie. În ambele sfere și ipostaze au coexistat modernizarea (insuficientă), tradiționalismul și asimilarea, problematică uneori, a modernității.

Monitorizarea relațiilor sociale la locul de muncă a contribuit la menținerea sub control, la asigurarea unei anumite egalități între bărbați și femei și la diminuarea riscului unor abuzuri asupra femeilor, la menținerea lipsei de discriminare la un nivel, cel puțin, acceptabil. Formal, acest deziderat s-a realizat, dar a existat în perioada comunistă și o **ascundere a realității, o falsă percepție asupra lipsei de discriminare și asupra fenomenelor abuzive asupra femeilor**, ceea ce au ascuns atât femeile cât și bărbații; femeile au ascuns din teamă și, unde era cazul, din pudoare, bărbații au ascuns pentru că trebuia păstrată aparența (așa cum era recunoscută oficial) și de teama unor consecințe negative asupra carierei lor.

În spațiul privat, femeia continuă să fie într-o situație de subordonare față de bărbat, dar diminuată mult față de perioada tradiționalist-rurală; în acest spațiu, la adresa femeii continuă să existe abuzuri (mai ales verbale și fizice), numai că legislația și autoritățile (juridice, mai ales) nu au protejat suficient femeia în raport cu abuzurile bărbatului.

Incontestabil, femeia rămâne o victimă în raport cu discriminările care continuă să existe și în raport cu abuzuri ale bărbaților, care continuă și ele să existe, iar explicația discriminărilor și abuzurilor încă existente este persistența patternului tradițional care conferă autoritate bărbatului. Această explicație nu trebuie să treacă cu vederea transformările în comportamentele, atitudinile și mentalitățile femeilor în procesul de modernizare, proces ce a presupus și unele asimilări problematice a modernității de către femeie:

– femeile vor să se elibereze de dependența și de sub dominația bărbaților, dar și acceptă această dependență și dominație, din inerție socială și/sau pentru că sunt constrânse de mentalități și de factori economici;

– la baza conceptului actual de familie stau două idei (una tradiționalistă, una modernă) a căror coexistență este conflictuală: pe de o parte, bărbatul este capul familiei, cu obligația de a întreține (financiar) familia; pe de altă parte, femeia, a cărei existență nu se mai rezumă la spațiul privat, continuă să fie în familie, în primul rând, soție, mamă și gospodină (chiar și atunci când are un serviciu).

Asimilarea modernității se face în ritmuri diferite și, uneori, în modalități diferite de către bărbați și femei: bărbații renunță cu greu la rolul dominant, femeile au renunțat, în mare parte, la atitudinea umilă, supusă față de bărbat, situație în care bărbații răspund, uneori, cu violență fizică și verbală. S-a ajuns, astfel, la situația,

paradoxală, în care, în perioada comunistă, femeile sunt victime ale violenței masculine într-o măsură mai mare, comparativ cu perioada precomunistă; începutul emancipării femeii a atras reacția violentă a bărbaților.

Dar și asimilarea problematică a modernității, inclusiv de către femei, a dus la creșterea violenței verbale și fizice asupra acestora de către bărbați; mă refer aici la **consumul de alcool și la infidelitate în cupluri**.

Consumul de alcool a crescut în general, treptat, în perioada comunistă, mai întâi în mediul urban (migrația la orașe a însemnat dezrădăcinare, bulversare valorică, transformări de atitudini și de stiluri de viață), apoi consumul de alcool a crescut și în mediul rural, sub influența modelului urban adus de cei care au migrat în orașe. În acest context, o preocupare care, în mod tradițional, era considerată specific bărbătească, devine și o preocupare a mai multor femei: consumul de alcool. Consumul sporit de alcool, la care au început să participe treptat tot mai multe femei, a generat o creștere a violenței în familie; iar victima sigură a violenței în familie este femeia.

Concomitent cu emanciparea și modernizarea femeii, infidelitatea – atribuită tradițional bărbaților – începe să se manifeste și la persoanele de sex feminin; deseori femeile astăzi explică/justifică infidelitatea prin principiul „de ce bărbații au voie și noi femeile nu avem voie să fim infidele?”, cu alte cuvinte, egalitatea dintre femei și bărbați trebuie să se manifeste și în această direcție. La femei există două motivații principale ale infidelității: instabilitatea afectivă și nemulțumiri față de partener. Numai că fundamentul normativ al cuplurilor (mai ales al celor căsătorite) cuprinde (în accepțiunea tradițională) și fidelitatea.

Este timpul să amintim fără rețineri că există și alte două situații care implică fidelitatea/infidelitatea și explicit relațiile sexuale:

– situația în care relațiile sexuale sunt solicitate de bărbați (patroni, șefi etc.) și acceptate de femei de teama unor repercusiuni; este situația în care femeia este victimă;

– situația în care aceste relații sexuale sunt acceptate și de femei sau chiar căutate pentru a beneficia de anumite avantaje (locul de muncă, bani etc.); este celebra „protecție” pe care unele femei o caută la bărbații aflați într-o poziție ce presupune putere și bani; în această situație, femeile respective încearcă să obțină avantaje din condiția tradițională de femeie.

Consider că estimarea numerică sau procentuală a ambelor situații pe care le-am amintit nu poate fi făcută, dată fiind discreția care, de obicei, înconjoară acest subiect.

c. Perioada postcomunistă a însemnat și înseamnă pentru populația feminină **probleme noi, adaptare și continuarea procesului de modernizare, emancipare**. În perioada postcomunistă a avut loc procesul de **reașezare și redefinire a identității feminine**; nu sunt de acord cu afirmația că s-a produs o degradare a identității feminine.

Problemele economice din primii ani ai perioadei postcomuniste au afectat toată populația României, dar asupra populației feminine a avut efecte speciale: femeile au fost disponibilizate, devenind șomere, într-o proporție mai mare comparativ cu bărbații, pentru că atunci disponibilizarea s-a bazat pe mentalitatea tradițională: femeile au oricum obligații gospodărești, iar capul de familie – bărbatul, are obligația de a aduce bani în casă. După această etapă de naivitate postcomunistă a urmat continuarea disponibilizărilor în rândul bărbaților. Situația femeilor părea, definitiv, compromisă și condamnate să se întoarcă la statutul de casnică; șomajul și oferta insuficientă de locuri de muncă a dus la creșterea dependenței economice a femeilor față de bărbați.

Ultimele date privind structura șomerilor în România indică faptul că 42,1% din totalul șomerilor sunt femei (tabelul nr. 1)

Tabelul nr. 1

Numărul șomerilor înregistrați

	Numărul șomerilor înregistrați		din care:				Rata șomajului %	
			indemnizați		neindemnizați		Total	Femei
	Total	Femei	Total	Femei	Total	Femei	Total	Femei
Total	446484	187928	151325	66414	295159	121514	5,1	4,5
%	100,0	42,1	100,0	43,9	100,0	41,2	–	–

Sursa: Buletin statistic, nr. 8/2006, INS.

La începutul perioadei postcomuniste, femeile au fost supuse unei duble presiuni: 1) dispariția vechiului sistem, care a generat schimbări economice, sociale și politice; 2) mentalități tradiționale reziduale.

Dar femeile au început, treptat, să-și redreseze situația, în condițiile specifice României și în condițiile postcomuniste:

- au învățat să-și caute un loc de muncă;
- au învățat să accepte situații noi și locuri de muncă diferite ca profil, față de perioada anterioară;
- au acceptat, treptat, condiția de angajat la un patron;
- au inițiat mici afaceri, mai ales în comerț.

Femeile s-au **adaptat** noilor condiții, depășind situația dificilă în care se găseau în primii ani postcomuniști.

Femeile au început să aibă **inițiativă**, adoptând strategii active de viață. Inițiativa, adaptarea au fost determinate și, concomitent, au fost însoțite de schimbarea mentalităților.

Consider că **adaptarea femeilor la noile condiții este unul dintre fenomenele semnificative ale perioadei postcomuniste.**

Ultima expresie, în ordine cronologică, a adaptării este **participarea femeii la migrația externă**. Datele statistice disponibile arată că, de exemplu, în intervalul 1998–2003 a scăzut numărul cetățenilor români care au emigrat (legal), stabilindu-și domiciliul în străinătate, dar ponderea femeilor este mai mare (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Cetățeni români care și-au stabilit domiciliul în străinătate

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Total	17536	12594	14753	9921	8154	10673	13082
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Masculin	8460	5858	6798	5011	3700	4413	4934
	48,2	46,5	46,1	50,5	45,4	41,3	37,7
Feminin	9076	6736	7955	4910	4454	6260	8148
	51,8	53,5	53,9	49,5	54,6	58,7	62,3

Sursa: *Anuarul statistic al României*, 2005, p. 80.

La aceste date se adaugă fenomenul migrației circulatorii (care pentru unii indivizi poate deveni definitivă) la care participă femeile.

Dat fiind faptul că migrația circulatorie se desfășoară deseori (uneori) ilegal, nu dispunem de date precise care să spună, cel puțin, care este participarea femeilor. Participarea (uneori mai mare, comparativ cu bărbații) femeilor nu poate fi încă explicată, atâta timp cât lipsesc investigațiile în acest sens și care ar fi un demers dificil și de lungă durată; totuși, unele informații pot fi obținute prin discuții cu membrii familiei sau chiar cu persoane participante la migrație. Unele informații pe care le-am obținut în acest mod contrazic afirmația, într-o oarecare măsură superficială, conform căreia participarea femeilor la migrație este motivată, deseori, de căsătorie (pleacă pentru căsătorie deja aranjată sau pentru demersuri în acest sens).

Investigațiile pe care le-am întreprins (discuții la o agenție matrimonială, discuții cu părinții unor fete plecate definitiv sau temporar în alte țări, precum și discuții cu persoane de sex masculin și de sex feminin din Canada) au relevat câteva probleme care atrag atenția și care, în mare măsură, contrazic abordarea simplistă a motivației emigrării pentru/prin căsătorie, pentru persoanele de sex feminin:

– Discuția la agenția matrimonială (specializată exclusiv în medierea unor relații în vederea căsătoriei între cetățeni români și cetățeni străini) a scos la iveală faptul că s-au diminuat drastic căsătoriile mijlocite prin agenție; principala motivație este faptul că bărbații din alte țări, dar mai ales din Italia, au pornit în demersul de a se căsători cu românce de la premisa că femeile din România sunt sărace și, prin urmare, se mulțumesc cu puțin; în consecință, persoanele de sex feminin care s-au deplasat în Italia pentru o ședere de cunoaștere au fost puse în situații umilitoare și unele s-au întors în România, altele au rămas ilegal în Italia pentru a-și găsi un loc de muncă.

– Discuțiile cu părinții unor fete plecate în diferite țări europene, cu obiectivul principal de a se căsători, relevă că ele nu și-au putut atinge acest obiectiv, pentru că **diferențele culturale și percepția** bărbaților din multe țări europene **asupra femeilor din est în general, inclusiv din România, în contextul unei anumite nemulțumiri față de imigranții din est, nu permit stabilirea unor relații care pot duce la căsătorie.**

În cele două situații amintite, persoanele de sex feminin erau, de cele mai multe ori, absolvente de liceu sau școli profesionale, mai rar absolvente numai de gimnaziu.

– Discuțiile din Canada, provincia Quebec, cu persoane de sex masculin și de sex feminin cu vârste până la 35–37 de ani, cu studii superioare și stabiliți în mod legal în Canada au scos la iveală situații mai puțin cunoscute și/sau ignorate de cercetători.

Persoanele de sex bărbătesc necăsătorite, cu studii superioare și care au emigrat legal, au două obiective pentru viața în Canada: construirea unei cariere profesionale și căsătoria. Imediat după ce pun bazele unui început de carieră profesională, cei mai mulți bărbați români sunt interesați de o căsătorie cu o „băștinașă”, respingând categoric ideea căsătoriei cu o româncă. Numai o minoritate rămâne atașată ideii de căsătorie cu o româncă, eventual din România. Căsătoria cu o „băștinașă” asigură integrarea mai ușor în societatea canadiană (din Quebec), cu avantaje de ordin material și prin relațiile sociale. Acest obiectiv se dovedește dificil de realizat datorită mai multor cauze:

– o anumită incompatibilitate culturală, pentru că noul sosit (chiar dacă se află de 1–3 ani în Canada) încă nu a asimilat, din punct de vedere cultural, societatea în care trăiește;

– noul sosit, fie el și bărbat, nu prezintă suficiente garanții că va fi un individ de succes;

– noul sosit nu prezintă garanții în ceea ce privește onestitatea dorinței de căsătorie.

O situație asemănătoare se întâlnește și la persoanele de sex feminin, necăsătorite, cu studii superioare și care au emigrat legal în Canada (Quebec); deosebirea față de bărbați constă în faptul că, în comparație cu aceștia, femeile știu mai bine că, în general, o căsătorie nu se realizează ușor, în condițiile în care există niște cerințe și un nivel ridicat al aspirațiilor; prin condiția de femeie sunt mai pregătite să persevereze, să aștepte și chiar să nu reușească.

Poate că imaginea pe care am creat-o este aceea a unui marș triumfal al populației feminine aflată în permanentă modernizare și în permanentă adaptare la transformările societății.

Totuși nuanțarea este necesară și impune unele precizări:

– În fiecare etapă istorică a societății românești la care am făcut referire (precomunism, comunism și postcomunism) au coexistat și coexistă elemente de modernizare și emancipare a populației feminine, cu elemente tradiționaliste, care pot fi identificate atât în atitudinea, comportamentele și mentalitățile populației masculine referitoare la populația feminină și la raporturile dintre populația masculină și populația feminină, cât și în atitudinile, comportamentele și mentalitățile populației feminine.

– Trecherile de la o etapă istorică la alta, mai ales când se produc rapid (precum trecerea la comunism și postcomunismul) produc și scot la iveală și eșecuri: **segmente de populație** (în cazul de față, de populație feminină) **eșuează în procesul**

de adaptare la noua realitate politică, economică, socială și culturală. În perioadele de tranziție rapidă de la o etapă istorică la alta se produc **eșecuri de rol (în cazul de față, rol de femeie, rol de adolescentă, rol de soție, rol de mamă ș.a.)**.

Învățarea unui rol implică, pe de o parte, învățarea îndeplinirii îndatoririlor specifice rolului și, pe de altă parte, dobândirea de atitudini și așteptări proprii rolurilor.

Învățarea unui rol și adaptarea la un rol (de femeie, de adolescentă ș.a.) presupune pregătire adecvată, iar comportamentul de rol este un efort înalt-conștient, bazat pe norme, valori, atitudini din societate, din comunitate, din familie, din școală.

Pregătirea treptată a unui rol este bulversată de schimbările sociale rapide și ample; aceste schimbări afectează și tranziția de la un rol la altul (vezi tranziția de la copil la adolescentă, de la o adolescentă la o tânără femeie etc.), generează dificultăți de resocializare prin tranziția la alt rol și, în final, se poate produce eșecul de rol.

În aceste procese își au originea comportamentele actuale (și deseori problematice) ale unor adolescente, ale unor tinere ș.a.m.d.

Dificultățile de învățare a rolurilor și eșecurile de rol din perioadele de transformări profunde și rapide scot la iveală și problemele existente în perioada anterioară de la care pleacă schimbarea; de exemplu, atitudini și comportamente actuale ale unor segmente de tinere față de sexualitate își au originea și în perioada comunistă: a) existența în perioada comunistă, în viața reală, a unor atitudini și comportamente față de sexualitate mult liberalizate față de perioada precomunistă; b) existența în perioada comunistă a unor atitudini parentale în care se combinau tradiționalismul și o anumită toleranță față de unele manifestări ale sexualității la tineri; c) limbajul oficial moralizator, auster, care acoperea fenomenele reale ale problemei și care au afectat formarea unei atitudini generale coerente în aceste probleme, precum și constituirea unui model educativ mai eficient, în contextul schimbărilor ce au urmat.

Anumite eșecuri actuale își au originea și în însuși procesul de modernizare și emancipare a femeii; un astfel de caz este eșecul de rol de mamă; societatea românească postcomunistă a creat posibilități noi de afirmare în spațiul public a femeii; în aceste situații, spațiul privat a fost valorizat negativ excesiv; rezultatul a fost, uneori, eșecul de rol de mamă, iar, alteori, eșecul de rol de soție. Modelul educațional de reușită presupune rolul fundamental al mamei, prezența ei în spațiul familial, armonia parentală, comunicarea părinți – copii, ori, succesul mamei în spațiul public și, implicit, timpul petrecut în spațiul public o îndepărtează de rolul (tradițional) de mamă și, uneori, de rolul (tradițional) de soție, conducând la eșec.

d. Cât este de mulțumită de existența ei populația feminină?

Răspunsul poate fi dat cu ajutorul rezultatelor *cercetării Diagnoza calității vieții*, 2006, coord. Ioan Mărginean.

- Femeile sunt mai puțin mulțumite decât bărbații în ceea ce privește viața de zi cu zi, chiar dacă diferențele nu sunt foarte mari: 37% dintre femei sunt „mulțumite” și „foarte mulțumite”, în timp ce 40% dintre bărbați sunt „mulțumiți” și „foarte mulțumiți”; starea de „nici mulțumit, nici nemulțumit” are o pondere mai mare la femei (36% față de 31% la bărbați).

Tabelul nr. 3

Cât de mulțumiți sunteți de viața de zi cu zi? (%)

	Femei	Bărbați
Foarte nemulțumit	6,5	6,4
Nemulțumit	20,8	22,3
Nici nemulțumit, nici mulțumit	35,5	30,8
Mulțumit	35,1	36,6
Foarte mulțumit	2,1	3,5

Sursa: *Diagnoza calității vieții*, 2006.

• Analizând numai **subeșantionul de persoane de sex feminin** apar diferențe semnificative în funcție de ocupație, pregătire școlară, domiciliu și starea civilă.

O stare de nemulțumire mai mare față de viața de zi cu zi se înregistrează la persoanele de sex feminin care lucrează în agricultură, care sunt casnice și pensionare, care au un nivel de pregătire școlară mai scăzut, care domiciliază în mediul rural și care sunt văduve.

Tabelul nr. 4

Cât de mulțumiți sunteți de viața de zi cu zi? (%)

	Foarte nemulțumiți și nemulțumiți	Nici nemulțumiți, nici mulțumiți	Foarte mulțumiți și mulțumiți
Ocupația			
Agricultor	38,0	32,9	29,1
Muncitor	21,7	37,8	40,5
Tehnician, maistru, funcționar	8,5	48,9	42,6
Ocupații cu studii superioare	11,3	30,2	58,5
Elev, student	12,0	39,3	48,5
Pensionar	31,2	36,6	32,2
Casnică	29,1	34,2	36,7
Pregătirea școlară			
Fără școală	53,4	40,0	6,6
Școală generală neterminată	42,2	29,6	28,2
Școală generală (7-8 clase)	27,8	33,8	38,4
Școală profesională	30,1	38,4	31,5
Liceu	20,4	40,2	39,4
Școală postliceală	25,6	25,6	48,8
Studii superioare	11,1	37,5	51,4
Domiciliul			
Rural	31,3	39,7	29,0
Urban	24,0	32,4	43,6
Starea civilă			
Necăsătorită	9,2	38,5	52,3
Căsătorită	25,7	37,8	36,5
Divorțată	22,2	51,9	25,9
Văduvă	46,9	22,4	30,7

Sursa: *Diagnoza calității vieții*, 2006.

Segmentele nemulțumite într-o măsură mai mare **sunt cele care lucrează în agricultură**, unde condițiile de muncă sunt mai grele (mai ales pentru femei), iar veniturile sunt mici, **sunt pensionarele**, care au venituri mici ca cei mai mulți dintre pensionari, în general, dar și pentru faptul că multe femei au avut servicii mai prost plătite, comparativ cu bărbații, sunt cele **fără școală sau cu școală generală neterminată**, care nu-și pot găsi un loc de muncă cu un salariu mulțumitor sau nu își pot găsi deloc un loc de muncă, sunt **casnicele** lipsite de venituri proprii și care depind financiar de soți sau de alți membri ai familiei (copii, în mod deosebit).

Concomitent, din cercetarea *Diagnoza calității vieții*, a rezultat că sunt mulțumite într-o măsură mai mare persoanele de sex feminin care au ocupații ce presupun studii superioare, care au școală postliceală și ocupații corespunzătoare, tinerele eleve și studente, precum și cele care domiciliază în mediul urban. Ocupațiile cu studii superioare măresc șansele de acces pe piața muncii (la nevoie, cu studii superioare pot fi ocupate temporar și posturi ce presupun studii medii), presupun, de cele mai multe ori, condiții de muncă bune și pot oferi și șanse economice. Mediul urban oferă mai multe oportunități pentru găsirea unui loc de muncă, pentru venituri mai mari, condiții de locuit mai bune și oportunități sporite de relaxare în afara domiciliului, comparativ cu mediul rural.

Corelația dintre starea civilă și mulțumirea/nemulțumirea față de viața de zi cu zi arată că la persoanele necăsătorite predomină cele „foarte mulțumite și mulțumite” (52,3%), la persoanele divorțate predomină cele „nici nemulțumite, nici mulțumite” (51,9%), iar la văduve predomină cele „foarte nemulțumite și nemulțumite” (46,9%). Pentru explicația acestei situații este necesar să se țină, cel puțin, seama de următoarele considerente:

– la văduve, starea de nemulțumire poate fi amplificată de lipsa partenerului din perspectiva sprijinului financiar și de orice altă natură pe care acesta îl oferea;

– la persoanele de sex feminin divorțate, o anumită insatisfacție față de viața de zi cu zi se datorează și percepției divorțului ca un eșec, cu consecințe, uneori, și în plan economic;

– starea de „foarte mulțumită și mulțumită” în proporție de 52% la persoanele necăsătorite se poate datora atât vârstei tinere (care are alte surse de satisfacție, începând cu tinerețea însăși) cât și faptului că o căsătorie nu este garantul mulțumirii, în general, ea presupunând, uneori, insatisfacții și neînțelegeri în familie.

Spre deosebire de percepția generală, oarecum difuză asupra vieții în general și a mulțumirii față de aceasta, percepția secvențială introduce nuanțe asupra surselor de mulțumire/nemulțumire și asupra diferențelor dintre femei și bărbați.

Din cercetarea *Diagnoza calității vieții* rezultă că **viața de familie** este principala sursă de mulțumire atât pentru femei cât și pentru bărbați (circa 80% sunt „mulțumiți” și „foarte mulțumiți”).

Tabelul nr. 5

Cât de mulțumiți sunteți de...?

– % –

	Foarte nemulțumit	Nemulțumit	Nici nemulțumit, nici mulțumit	Mulțumit	Foarte mulțumit
Profesie					
Femei	4,7	11,3	23,9	48,8	11,3
Bărbați	3,7	13,8	21,9	50,2	10,4
Locul de muncă					
Femei	5,0	10,4	21,4	53,2	10,0
Bărbați	3,2	15,8	25,3	49,0	6,7
Veniturile obținute personal					
Femei	10,6	27,4	14,7	15,7	0,9
Bărbați	12,1	24,9	20,1	23,8	1,6
Viața de familie					
Femei	1,6	3,7	8,0	56,9	22,5
Bărbați	1,1	1,8	7,3	58,7	21,6
Ceea ce au realizat în viață					
Femei	1,0	11,2	17,1	61,3	8,9
Bărbați	3,3	14,1	20,1	52,7	8,8

Sursa: *Diagnoza calității vieții*, 2006.

Mulțumirea față de **profesie** nu diferențiază femeile și bărbații, dar există într-o măsură mai mică, comparativ cu mulțumirea față de viața de familie: circa 60% sunt „mulțumiți” și „foarte mulțumiți”.

Mulțumirea față de **locul de muncă** îi diferențiază pe femei și bărbați (63% dintre femei sunt „mulțumite” și „foarte mulțumite”, în timp ce bărbații sunt „mulțumiți” și „foarte mulțumiți” în proporție de 58%); diferența nu cred că poate fi explicată prin aceea că femeile au locuri de muncă mai bune comparativ cu bărbații, ci prin faptul că femeile se mulțumesc că au un loc de muncă.

Veniturile obținute personal sunt sursă de nemulțumire (37–38% dintre bărbați și femei sunt „foarte nemulțumiți” și „nemulțumiți”) atât pentru bărbați cât și pentru femei; îi diferențiază numai proporția celor mulțumiți, mică în general și mai mică la femei, comparativ cu bărbații, expresia faptului că femeile ocupă locuri de muncă plătite mai puțin, comparativ cu bărbații.

Sentimentul de mulțumire față de ceea ce au realizat până acum în viață se regăsește la femei într-o proporție mai mare, comparativ cu bărbații: 70%, față de 62% la bărbați. Probabil sentimentul de mulțumire față de ceea ce au realizat până acum în viață rezultă la femei din mai multe direcții, o contribuție importantă aducându-și maternitatea și copiii.

Cred că, referitor la populația feminină din România, pot fi reținute următoarele concluzii:

– populația feminină a cunoscut mai multe etape de modernizare, comunismul fiind prima etapă de modernizare masivă și rapidă, de adaptare într-un timp relativ scurt la noul context social, economic și cultural;

– în procesul de modernizare și emancipare a femeii nu trebuie exagerată valorizarea negativă excesivă a spațiului privat; problema reală este **ușurarea vieții femeii în spațiul privat, încurajarea ieșirii femeii în spațiul public și a participării bărbatului la activitățile specifice spațiului privat;**

– în procesul de modernizare, atunci când aceasta are loc în contextul unor transformări profunde și rapide – cum este cazul postcomunismului – unele segmente de populație feminină (ca și de populație masculină) eșuează, putând să se producă chiar și degradarea identității feminine; fenomenul nu este însă universal valabil pentru toată populația feminină;

– în ciuda unui proces amplu de modernizare și emancipare, coexistă în societate elemente tradiționaliste privitoare la femei.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Batâr, Dumitru, *Roluri conjugale, mijloc de manifestare a modelului cultural în comportamentul familiilor tinere*, în Starea societății românești după 10 ani de tranziție, coordonatori Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, Editura Expert, București, 2000.
2. Cărțână, Corneliu, *Tendențe în evoluția familiei în România*, „Sociologie românească”, nr. 5/2004.
3. Ciupercă, Cristian, *Modificarea rolurilor în cuplul contemporan*, „Sociologie românească”, nr. 4/1999.
4. Dimilescu, Victor, Postill, Kyoko, Halus, Radu (coordonatori), *Femeile și bărbații în România*, Comisia Națională pentru Statistică, UNDP, 2000.
5. Fong, S. Monica, *România: problemele femeilor în perioada de tranziție*, Departamentul de Politică Socială și Sărăcie al Băncii Mondiale, martie, 1996.
6. Ghebrea, Georgeta, Tessier, Roger, *Cuplul și familia românească: menținerea precară a familiei tradiționale*, „Sociologie românească”, nr. 5/1994.
7. Ghebrea, Georgeta, Tătărâm, Maria Elena, Crețoiu, Ioana, *Politici de gen în România*, Editura Nemira, București, 2005.
8. Grunberg, Laura, Miroiu, Mihaela, *Gen și educație*, Societatea de Analize Feministe Ana, București, 1997.
9. Lăzăroiu, Sebastian, *Trafic de femei – o perspectivă sociologică*, „Sociologie românească”, nr. 2/2000.
10. Nicolaescu, Mădălina, *Cine suntem noi? Despre identitatea femeilor din România modernă*, Editura Anima, București, 1996.
11. Popescu, Marciana, *Violența intrafamilială; tendințe actuale în politicile sociale*, Revista de Cercetări sociale, nr. 2/1998.
12. Voinea, Maria, *Restructurarea familiei: modele alternative de viață*, „Sociologie românească”, nr. 5/1999.
13. Voicu, Mălina, *Ligimitatea politicilor de suport pentru femei în societatea românească*, Revista de Cercetări sociale, nr. 3–4/1999.
14. Zamfir, Elena, Zamfir, Cătălin, *Situația femeii în România*, Editura Expert, București, 2001.

There is a generalized concern for the problems of the feminine population nuanced according to the geographical, historical, economic and cultural contexts. The Romanian area is such a context.

In the first part of this analysis, the analytical perspective is stated after a brief presentation of the Romanian feminine population using statistical data. Two complementary analytical perspectives are proposed: 1) the perspective that transcends the gender; 2) the perspective of particularization that admits the existence of peculiarities of the feminine population, peculiarities that do not require making a hierarchy, rather they require sequential complementarities between the two genders.

Once the analytical perspectives have been stated, the author highlights the issues related to the modernization and adaptation of the feminine population of Romania throughout three historical periods: (pre-communism, communism and post-communism): general characteristics of the modernization during each of the three stages, coexistence of modernity and traditionalism, failures and assimilations of modernity.

The analysis concludes with a presentation of the satisfactions/dissatisfactions of the feminine population of Romania towards its life, in general and sequential, as it resulted from the 2006 Diagnosis of the Quality of Life.